

EL CEMENTIRI
de **MONTJUÏC**

Albert Torras

EL CEMENTIRI *de* MONTJUÏC

 efadós®

 C^B
Cementiris
de Barcelona

 Ajuntament
de Barcelona

EL CEMENTIRI de MONTJUÏC

Col·lecció Catalunya Desapareguda

Primera edició: novembre 2018

© dels textos: Albert Torras Corbella

© del pròleg: Jordi Valmaña Corbella

© de les fotografies: diversos autors

© de l'edició: Editorial Efadós

© de la col·lecció Catalunya

Desapareguda: Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d'Edison, 3 - Nau A

Polígon industrial les Torreneres

08754 El Papiol (Baix Llobregat)

Telèfon 93 673 12 12

efados@efados.cat

www.efados.cat

AJUNTAMENT DE BARCELONA

Direcció de Serveis Editorials

Passeig de la Zona Franca, 66

08038 Barcelona

Telèfon 93 402 31 31

barcelona.cat/barcelonallibres

Consell d'Edicions i Publicacions

de l'Ajuntament de Barcelona:

Gerardo Pisarello Prados, Josep M.

Montaner Martorell, Laura Pérez

Castallo, Jordi Campillo Gámez,

Marc Andreu Acebal, Àgueda Bañón

Pérez, Pilar Roca Viola, Maria Truñó

i Salvadó, Bertran Cazorla Rodríguez,

Anna Giralt Brunet.

Directora de Comunicació:

Àgueda Bañón

Directora de Serveis Editorials:

Núria Costa Galobart

Idea original, disseny i fotocomposició:

Editorial Efadós

Assessorament lingüístic:

M. Neus Doncel Saumell

Fotografia de portada i portadella:

Frederic Ballell / AFB

Acrònims:

AFB (Arxiu Fotogràfic de Barcelona)

AFCEC (Arxiu Fotogràfic del Centre

Excursionista de Catalunya)

AMCB (Arxiu Municipal Contemporani
de Barcelona)

AMDCV (Arxiu Municipal del Districte
de Ciutat Vella)

AMDG (Arxiu Municipal del Districte de
Gràcia)

ANC (Arxiu Nacional de Catalunya)

CEDOC (Centre de Documentació de

l'Orfeó Català)

ICGC (Institut Cartogràfic i Geològic de
Catalunya)

IAAH (Institut Amatller d'Art Hispànic)

IEFC (Institut d'Estudis Fotogràfics de
Catalunya)

S'han fet tots els possibles per

localitzar el fotògraf J. M. Francolí

però no hem obtingut resposta.

Agraïments: Cristián Cortés

i Pepe Toni Climent

ISBN Editorial Efadós:

978-84-17432-06-5

ISBN Ajuntament de Barcelona:

978-84-9156-165-1

DL B 23.938-2018

Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució,
comunicació pública o transformació d'aquesta
obra només pot ser realitzada amb l'autorització
dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per
la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun
fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO
(Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) - www.
cedro.org

Índex

Pàg. 6

PRÒLEG

El cementiri de Montjuïc

Pàg. 8

INTRODUCCIÓ

Un passeig històric i artístic pel cementiri

Pàg. 12

CAPÍTOL I

Montjuïc, la muntanya dels morts

Pàg. 44

CAPÍTOL II

Recorregut artístic

Pàg. 116

CAPÍTOL III

El cementiri de Montjuïc, reflex de la història

Pàg. 158

CAPÍTOL IV

Rituals i tradicions, la mort com a fenomen social

Pàg. 176

APÈNDIXS

Pròleg

EL CEMENTIRI DE MONTJUÏC

Jordi Valmaña Corbella, director general de Cementiris de Barcelona

Cementiris de Barcelona reforça la seva aposta cultural amb l'objectiu d'apropar cada cop més les persones al patrimoni funerari de la ciutat. Una mostra d'això són les tres noves rutes culturals al cementiri de Montjuïc que s'han incorporat a l'oferta cultural ja existent: la Ruta Nocturna, la Ruta del Fossar de la Pedrera, la qual dona a conèixer un monument extraordinari i únic del cementiri de Montjuïc, i la Ruta Modernista, que mostra la riquesa d'aquest moviment artístic dins d'un dels cementiris monumentals de la ciutat de Barcelona. Al mateix temps, Cementiris de Barcelona porta a terme, també,

un seguit d'actes culturals i exposicions al llarg de l'any per mostrar el patrimoni funerari a la ciutadania.

Les rutes, igual que el llibre, expliquen la història i la transformació que ha sofert Barcelona als darrers 200 anys. Encara que sembli una paradoxa, conèixer la mort i les seves manifestacions culturals i socials és una manera de conèixer la vida d'una societat. Els cementiris són una part i un reflex de la història de les ciutats i de les nacions.

Totes les activitats culturals que es fan als cementiris de Barcelona són de reeixida convocatòria, des de les rutes diürnes dels caps de setmana, passant per les nocturnes, fins al concert per al record del Fossar i totes les commemoracions i homenatges que es fan a personatges il·lustres que estan enterrats en aquests recintes.

Una altra gran aposta cultural de Cementiris de Barcelona va ser, ara fa uns quants anys, el trasllat de la col·lecció de carrosses fúnebres a un nou i modern espai del cementiri de Montjuïc. Juntament amb les carrosses, s'hi va traslladar la Biblioteca Funerària, que conté un fons de més de 3.600 llibres. En aquest nou equipament i en els cementiris del Poblenou i de Montjuïc és on Cementiris de Barcelona desenvolupa diferents activitats pedagògiques per promoure l'ensenyament del patrimoni funerari entre l'alumnat.

Val a dir que a Cementiris de Barcelona hem estat atents a l'evolució que algunes sepultures han anat sofrint en el decurs dels anys i, per tal de frenar la seva degradació, vam signar, ja fa uns quants anys, un conveni amb l'Escola Superior de Conservació i Restauració de Béns Culturals mitjançant el qual els alumnes realitzen una complexa intervenció de restauració.

FREDERIC BALLELL / AFB

Introducció

UN PASSEIG HISTÒRIC I ARTÍSTIC PEL CEMENTIRI

Albert Torras Corbella, periodista i escriptor

El cementiri de Montjuïc –o cementiri Nou o del Sud-oest– és el més gran de Barcelona i ocupa 568.000 metres quadrats. Actualment disposa de més de 150.000 sepultures, cosa que representa un milió i mig d'enterraments.

Després de la crisi econòmica del període conegut com a *febre d'or*, que va enriquir i arruïnar molts barcelonins, l'alcalde de Bar-

celona, Francesc de Paula Rius i Taulet, decidí impulsar noves infraestructures per revifar l'economia, com l'Exposició Universal del 1888, el recinte de la Ciutadella, el monument a Colom i el moll de la Fusta, el Mercat del Born, la urbanització de la Gran Via i Aragó o el cementiri Nou, entre d'altres.

El 17 de març del 1883 es va inaugurar el nou cementiri del Sud-oest, ja que l'antic cementiri del Poble-nou no es podia ampliar més. Dissenyat per l'arquitecte

PÉREZ DE ROZAS / AFB

DIADES DESTACADES

La diada de Tots Sants és, tradicionalment, la jornada de visita als difunts. A la pàgina anterior, el vial de Santa Eulàlia, un dels més amples del cementiri de Montjuïc, acull centenars de familiars que es dirigeixen a dipositar flors a les tombes dels seus difunts als anys cinquanta; al fons, la tomba de Pere Arús.

PANTEONS I TOMBES

El cementiri de Montjuïc acull sepulcres de diferents classes socials. Entre finals del segle XIX i principis del segle XX es construeix el nombre més gran de panteons i tombes monumentals, com les que apareixen a la imatge. Els estils historicistes, sobretot neogòtic i neoromànic, seran els principals, barrejats amb elements del modernisme.

FREDERIC BALLELL / AFB

Leandre Albareda en una zona inhòspita de la ciutat, el cementiri de Montjuïc esdevingué l'espai ideal on enterrar els difunts. Albareda visità diversos cementiris internacionals abans de construir el de Montjuïc. Sobretot es fixà en la disposició de les terrasses que havia de respectar, ja que es tractava d'un vessant escarpat de la muntanya.

Al principi, el cementiri s'envoltava de terrenys per urbanitzar. A la Marina, el vell barri mariner convivia amb l'hipòdrom –també inaugurat el 1883 i que es convertiria en la primera pista d'aviació de l'Estat–, les platges on acostumaven a banyar-se els veïns de Sants

i de l'Hospitalet, canyissars i l'Estany de Port. Amb el pas del temps, la zona es degradà. L'antiga carretera del Morrot, perillosa per les esclavissades, va desviar el trànsit del cementiri per la Gran Via i el camí de la Mare de Déu de Port. Les platges quedaren sota les noves fàbriques en inaugurar-se el Consorci de la Zona Franca (1917). Més tard, el barraquisme, amb sectors com Can Valero, les barraques Damunt la Fossa, Can Tunis i el Morrot, va envoltar el cementiri. Al darrer quart del segle XX s'aconseguí reubicar famílies, regenerar la muntanya per als Jocs Olímpics i eliminar una gran part dels focus de degradació, delinqüència i drogoaddicció apareguts a l'indret.

SACE / CGC

CAPÍTOL I

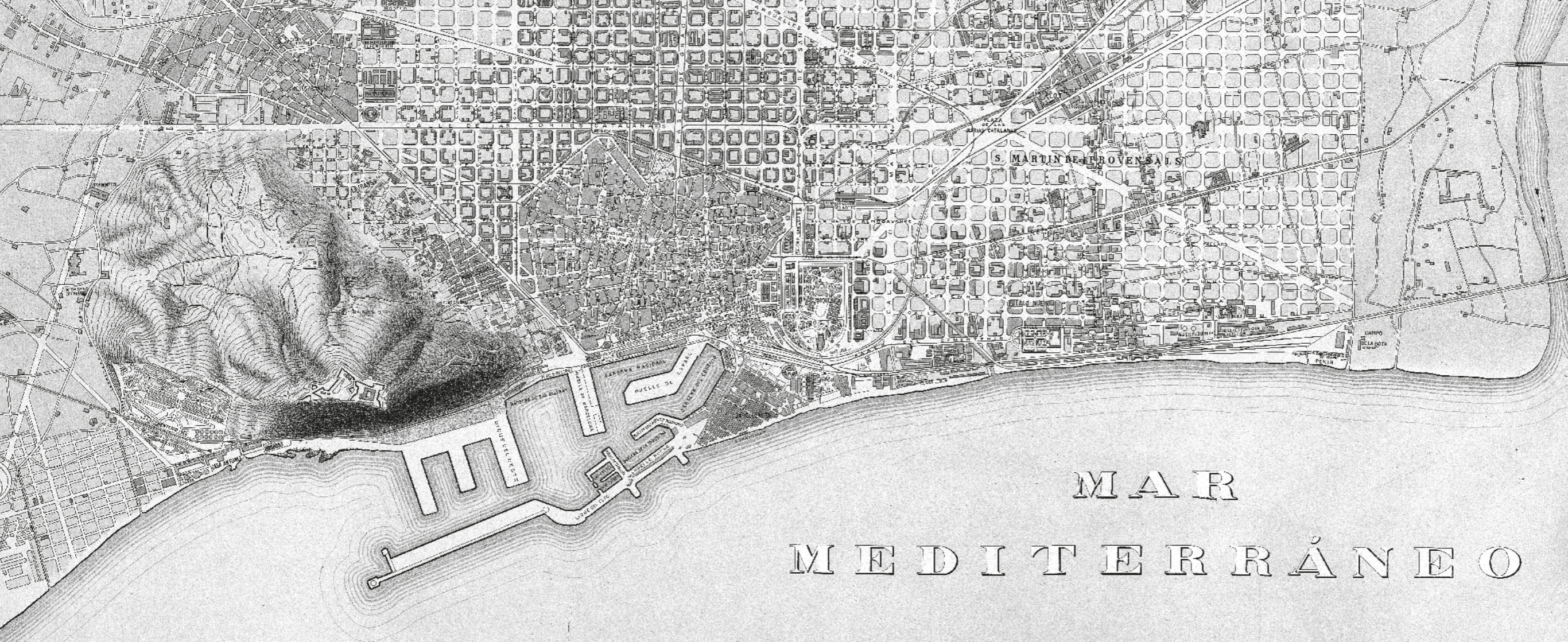
Montjuïc, la muntanya dels morts

La muntanya de Montjuïc ha esdevingut durant segles el cim de referència dels barcelonins. Fins i tot Antoni Gaudí va decidir no fer més alta la Torre de Jesucrist de la Sagrada Família per tal que l'ésser humà mai superés el que havia fet Déu. Des de temps immemorials, el «mont de Júpiter» o la «muntanya dels jueus», segons diversos estudis etimològics, ha acollit l'espiritualitat dels barcelonins.

Des d'un antic dolmen, documentat encara a *L'Avens* en un dibuix d'Eudald Canivell de l'any 1883, fins al cementiri jueu a la falda de Miramar, i que encara no s'ha estudiat prou, passant per la dotzena d'ermites que al llarg de l'edat mitjana servien de refugi místic d'alguns eremites, i sense deixar-se el cementiri del Sud-oest, Montjuïc és refugi i descans per als vius i per als morts de la ciutat.

Els seus entorns, la seva fesomia, els vessants i el cim han estat contínuament modificats amb aquestes finalitats, i l'empremta humana hi és present es miri com es miri.

EL CEMENTIRI I LA CIUTAT

L'urbanisme de Barcelona, projectat sobre aquest mapa de principis del segle xx, defineix les zones urbanes, les infraestructures de comunicacions i els espais verds. De la Barcelona planificada per Cerdà, amb un gran bosc entorn del Besòs, un cementiri al Guinardó i un escorxador on hi ha actualment el cementiri de Montjuïc, el futur només li donaria la raó en la fórmula urbanística de l'Eixample. En aquest mapa, Montjuïc encara no ha experimentat els canvis de l'Exposició del 1929, i només el castell i el cementiri, amb la disposició original de Leandre Albareda, ocupen un entorn feréstec.

ICGC